

№ 03 (596)
Студзень 2016 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- ➔ Прадаўжальнікі: узорны калектыў «Мілавіца» і керамісты з Івянца – стар. 3 і 6
- ➔ Захаванае: фальклор вёскі, запісаны ад В. Грэцкай – стар. 4
- ➔ Пераемнасць: традыцыі і сям'я – стар. 5

Пераможцы патрыятычнага праекта «Збяры Беларусь у сваім сэрцы»

Падбрызнасці – на стар. 2

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» паведамляе, што 28 студзеня 2016 г. адбудзецца справаздачны сход Рады БФК.

Запрашаюцца члены Рады і неабяякавыя сябры нашай грамадскай арганізацыі на пасяджэнне, якое адбудзецца ў памяшканні музея М. Багдановіча (г. Мінск, вул. М. Багдановіча, 9) у 16.00.

Выканкам БФК

«Залаты Рог» – краязнаўцу

7 студзеня ў Палацы культуры Рагачова адбылася 20-я цырымонія ўзнагароджвання лаўрэатаў раённага прыза «Залаты Рог» за 2015 год, якім адзначаюцца тыя, хто зрабіў значны ўнёсак у развіццё грамадска-культурнага і духоўнага жыцця Рагачоўшчыны. У ліку ўзнагароджаных – і краязнаўца Аляксандр Патапаў.

Нарадзіўся Аляксандр у 1958 годзе ў Буда-Кашалёўскім раёне. Але амаль усё яго жыццё прайшло на Рагачоўшчыне, у вёсцы Стоўпня, дзе ён скончыў сярэднюю школу. Потым працаваў у лясной гаспадарцы, быў будаўніком. З дзяцінства займаўся калекцыянаваннем манетаў, з'яўкаў так запалкавых карабоў, са школьнай парты цікавіўся краязнаўствам. Апошнія гады шмат часу аддае вывучэнню рэгіянальнай гісторыі праваслаўя, на што атрымаў дабраславенне ад благачыннага Рагачоўскай епархіяльнай акругі протаіерэя Аляксея Сматрыцкага. Ужо ўбачылі свет некалькі кніг А. Патапава, прысвечаных гэтай тэме. Тым не менш аўтар працягвае даследаванні. Часта наведваецца ў архівы Гомеля, Бабруйска, Магілёва, Мінска, іншых гарадоў. Яго сёння ведаюць многія святары ў розных кутках Беларусі, а таксама родзічы былых свяшчэннаслужыцеляў, лёс якіх быў звязаны з Рагачоўшчынай.

супнасці многіх сотняў паломнікаў з Рагачова, Гомеля, Жлобіна, Масквы ды іншых мясцінаў. Цяпер тут можна застаць паломнікаў штодзень.

У Аляксандра шмат новых творчых планаў. Пажадаем яму поспехаў.

Мікалай ШУКАНАЎ,
г. Жлобін

На здымку: прыз «Залаты Рог» уручаецца А. Патапаву (злева)

Нарадзіўся Аляксандр у 1958 годзе ў Буда-Кашалёўскім раёне. Але амаль усё яго жыццё прайшло на Рагачоўшчыне, у вёсцы Стоўпня, дзе ён скончыў сярэднюю школу. Потым працаваў у лясной гаспадарцы, быў будаўніком. З дзяцінства займаўся калекцыянаваннем манетаў, з'яўкаў так запалкавых карабоў, са школьнай парты цікавіўся краязнаўствам. Апошнія гады шмат часу аддае вывучэнню рэгіянальнай гісторыі праваслаўя, на што атрымаў дабраславенне ад благачыннага Рагачоўскай епархіяльнай акругі протаіерэя Аляксея Сматрыцкага. Ужо ўбачылі свет некалькі кніг А. Патапава, прысвечаных гэтай тэме. Тым не менш аўтар працягвае даследаванні. Часта наведваецца ў архівы Гомеля, Бабруйска, Магілёва, Мінска, іншых гарадоў. Яго сёння ведаюць многія святары ў розных кутках Беларусі, а таксама родзічы былых свяшчэннаслужыцеляў, лёс якіх быў звязаны з Рагачоўшчынай.

У 2010 годзе А. Патапаў стаў лаўрэатам прэстыжнай рэгіянальнай краязнаўчай прэміі імя рагачоўскіх мецэна-

Рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» далучаецца да віншаванняў і шчыра зычыць нашаму аўтару Аляксандру Патапаву моцы, здароўя, плёну і новых знаходак!

Дзе набыць газету? Дзе прадаюцца кнігі?

Шаноўныя сябры!

Нагадваем нашым чытачам і ўсім зацікаўленым, што ў памяшканні Беларускага фонду культуры можна набыць выданыя БФК, у тым ліку свежыя і папярэднія нумары «Краязнаўчай газеты», камплект з трох кніг Максіма Багдановіча «Службы ткачы», «Пагоня», «Раманс» (вершы на 10 еўрапейскіх мовах), Леаніда Лыча «Краязнаўства – крыніца ведаў і нацыянальнага сталення», зборнік «Славуцья імёны Вацкаўшчыны» (выпуск 2). Нашы адрас і тэлефоны змешчаныя на апошняй старонцы газеты.

А з пачатку 2016 года выданыя БФК (кнігі ды асобнікі свежых і папярэдніх нумароў газеты) можна набыць у мінскай кнігарні «Галіяфы» (знаходзіцца ў Траецкім прадмесці па вул. Старавіленскай, дом 6).

На тым тыдні...

✓ 12 студзеня Літаратурны музей Петруся Броўкі зладзіў выстаўку адной карціны Руслана Вашкевіча «Каўчэг». Яна была напісаная ў 1991 годзе, а потым падараваная паэту Анатолю Сысу. Пра далейшы лёс карціны і можна было даведацца на выстаўцы.

✓ 13 студзеня ў Музеі гісторыі беларускага кіно адкрылася міжнародная выстаўка фатаграфіі «Гульня ў класіку». Яна аб'яднала працы фатографіаў з Беларусі, Літвы, Італіі, Аўстрыі, Украіны і Расіі і стала пачаткам міжнароднага праекта «Гульня ў класіку», які ўключае ў сябе цыкл выставак пінхол-фатаграфіі ў Беларусі і іншых краінах-удзельніцах.

Пінхол-фатаграфія (англ. pinhole – шпількавая адтуліна) – гэта фатаграфія, створаная камерай без лінзаў, дзе замест аб'ектыва выкарыстоўваецца невялікая адтуліна. Такім фотааздымкам уласцівыя глыбіня рэзкасці, «мяккасць» выявы і асабліва атмосфера. Пінхол размявае межы часу і адчуванне прыналежнасці пэўнай эпосе, а недасканаласці здымка пераўтварае ў вартасці. Усё гэта робіць здымкі на пінхол-камеру адрознымі ад іншых фатаграфій.

✓ 14 студзеня ў Літаратурным музеі Петруся Броўкі адкрылася выстаўка мастацкі Юліі Нявейкі «Ад краю ў край». На выстаўцы прадстаўлены пейзажы і нацюрморты,

поўныя яркіх фарбаў і сонечнага колеру. Карцінам уласцівыя рэалістычнае бачанне і вытанчаны стыль.

✓ 14 студзеня ў Мемарыяльным музеі-майстэрні Заіра Азгура адкрыты выставачны праект «Портфолио. К двадцатилетию музея-мастерской». Музей быў заснаваны ў студзені 1996 года. За дваццаць гадоў з філіяла Нацыянальнага мастацкага музея ён пераўтварыўся ў самастойную ўстанову з арыгінальнымі праектамі, унікальнымі выстаўкамі і канцэптуальнымі праграмамі.

✓ 15 студзеня ў Мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага адкрылася выстаўка беларускага нацюрморта «Предметный мир» з калекцыі Аляксандра Унукава. У экспазіцыі прадстаўлена больш за 80 твораў. Сярод аўтараў – народныя мастакі Беларусі Май Данчэп, Гаўрыла Вапчанка, Леанід Шчамялёў, заслужаныя дзеячы мастацтва Беларусі Барыс Казакоў, Мікалай Аплек ды іншыя.

✓ 17 студзеня Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту чакаў гасцей на імпрэзе «Шчодрык». Пад час яго можна было пабачыць абрады «Ваджэнне казы» і «Запісванне Каляды», выступленне народнага тэатра ценяў «Бездзежскі вяртэп», паўдзельнічаць у гульнях і забавах, разнастайных майстар-класах (сярод іх быў, да прыкладу, майстар-клас па вырабе папяровых елачных цацак па ўзоры арыгіналаў XIX стагоддзя), паслухаць народную музыку ў выкананні гурта «Жывы Карчмар».

✓ 18 студзеня ў мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» ў Палацы Рэспублікі адкрыўся сумесны выставачны праект «Гжель – Мінск: істоты творчасці і мастацтва» Гжельскага дзяржаўнага ўніверсітэта і Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. Факультэт інфармацыйна-дакументных камунікацый. Кафедра гісторыі Беларусі і музейзнаўства

Запрашаюць атрымаць вышэйшую адукацыю па спецыяльнасці «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны»

Падрыхтоўка кадраў па гэтай спецыяльнасці адбываецца ўжо 20 гадоў і ахоплівае асноўныя кірункі развіцця музеяў свету і Беларусі, а таксама найважнейшыя праблемы, звязаныя з ахай помнікаў гісторыі, культуры, уключэннем музеяў у турыстычную дзейнасць. Нашыя выпускнікі запатрабаваныя незвычайна: працуюць дырэктарамі абласных і раённых музеяў у Віцебску, Вілейцы, Лагойску і іншых гарадах, галоўнымі захавальнікамі музейных фондаў, старшымі навуковымі супрацоўнікамі ў музеях.

Спецыяльнасць «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны» патрабуе глыбокіх і разнастайных ведаў, таму студэнты вучаюць гісторыю Беларусі, сусветную гісторыю, гісторыю і тэорыю культуры, гісторыю краязнаўства, такія спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны, як нумізматыка, сфрагістыка, адну з замежных моваў (англійская, французская, нямецкая і іспанская), а таксама лацінскую і польскую. З трэцяга курса пачынаецца самае цеснае знаёмства са спецыяльнасцю, таму студэнты вучаюць гісторыю музейнай справы, навукова-фондавую дзейнасць музеяў, тэорыю і практыку экскурсійнай працы, інфармацыйнай тэхналогіі ў музеях, гісторыю і арганізацыю турызму, іншыя дысцыпліны, звязаныя з турыстычным накірункам.

Праца ў музеі і турыстычнай сферы – гэта праца з наведнікамі, таму нашым студэнтам выкладаюцца сцэнарна-рэжысёрскія асновы музейнай і турыстычнай дзейнасці. Тэарэтычныя веды замацоўваюцца пад час практыкі ў сталічных музеях і турыстычных фірмах.

Студэнты маюць магчымасць удзельнічаць у навуковых канферэнцыях, пасля заканчэння навучання паступіць у магістратуру, затым аспірантуру, абараніць кандыдацкую дысертацыю ў свеце ўніверсітэта.

Спецыфіка нашага ўніверсітэта дазваляе студэнтам удзельнічаць у самых разнастайных культурных мерапрыемствах. Для іх арганізуюцца экскурсіі па рэгіянальных музеях і памятных мясцінах Беларусі, сустрачы з цікавымі людзьмі.

Універсітэт мае два добраўпарадкаваныя сучасныя інтэрнаты.

Калі ў вас узнікла жаданне атрымаць адукацыю ў галіне музейнай справы і турызму, то трэба падрыхтавацца і здаць тэсты: *беларуская (ці руская) мова; гісторыя Беларусі; усеагульная гісторыя (найноўшы час)*.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў запрашае абітурыентаў для падрыхтоўкі да цэнтралізаванага тэсціравання па гісторыі Беларусі і сусветнай гісторыі (найноўшая гісторыя). Высокакваліфікаваныя выкладчыкі з навуковымі ступенямі і званнямі дапамогуць вам авалодаць неабходнымі ведамі для паспяховай здачы цэнтралізаванага тэсціравання.

Тэлефоны для даведак: +375 (017) 209 49 97 (кафедра); +375 (017) 222 83 06 (прыёмная камісія).

Парадак і правілы прыёму, даты правядзення дзён адкрытых дзвярэй і іншая інфармацыя на сайце ўніверсітэта: www.buk.by.

Сардэчна запрашаем у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў на спецыяльнасць «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай спадчыны»!

Напрыканцы мінулага года былі вызначаны пераможцы этапа рэспубліканскага патрыятычнага праекта «Збярэ Беларусь у сваім сэрцы». Яго ініцыятарам і каардынатарам стала Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, а арганізатарам усіх мерапрыемстваў – Рэспубліканскі цэнтр экалогіі і краязнаўства. Дэвізам акцыі абраныя словы знакамітай песні «Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць...».

Цягам трох гадоў маладыя краязнаўцы ўсёй краіны наведвалі населеныя пункты сваёй вобласці і Мінск, назвапашвалі веды ў пісьмовых запісах, фота, відэа, аўдыа. А потым прадстаўлялі вынікі працы на суд дасведчанага журы. Фіналісты краязнаўчай акцыі былі

Акцыя

Беларусь у сваім сэрцы...

запрошаныя ў Мінск у Рэспубліканскі цэнтр экалогіі і краязнаўства прадэманстравалі свае здобаткі.

Вандручка ў сталіцу і двухдзённая праграма былі цікавымі і змястоўнымі. Пераможцы конкурсу юных экскурсаводаў разам з іншымі ўдзельнікамі мерапрыемства атрымалі экскурсійны майстар-клас у адукацыйнай праграме «Старажытны Мінск – сэрца маёй Беларусі». Прадстаўнікі краязнаўчых цэнтраў і іх кіраўнікі мелі магчымасць пазнаёміцца з калегамі-краязнаўцамі, падзяліцца досведам

працы: спазнання сябе, свайго роду, гісторыі свайго краю, пашырыць веды пад час дыскусіяў з дзеячамі культуры, прадстаўнікамі Міністэрства адукацыі і дэпартаменту па турызме Міністэрства спорту і турызму, СМІ. Кола пытанняў не было абмежавана. Абмяркоўвалі і праблемы роднай мовы.

Вельмі цёпла віталі старшыню праўлення Беларускага дзіцячага фонду, галоўнага рэдактара часопісаў «Вясёлка» і «Буся» пісьменніка Уладзіміра Ліпскага. Госць падзяліўся дзіцячымі ўспамінамі пра мамы аб падарожжах і распавёў

пра свае адкрыцці ў вачкопах роднай вёскі Шоўкавічы ў Рэчыцкім раёне, пра краязнаўчыя накірункі дзейнасці «вясёлкаўцаў», выданне кнігі пра Гродзенскую і Гомельскую вобласці. Падкрэсліў ён значнасць вывучэння гісторыі свайго радзіннага кутка, роду, суседзтваў, мясцовых асаблівасцяў мовы. Некаторым нават пашчасціла атрымаць яго кнігу з аўтаграфам «Мілаградскі конік».

Дыпламамі Міністэрства адукацыі ўгаранаваны творчыя калектывы навучэнцаў Быхаўскага цэнтра турызму, краязнаўства і экскурсіі, Івацэ-

віцкага цэнтра турызму, Цэнтра турызму і краязнаўства дзяцей і моладзі «Ветразь» Мінскага раёна, Клімавіцкага цэнтра дадатковай адукацыі дзяцей і моладзі. Прадстаўнікі калектываў навучэнцаў Брэсцкай, Віцебскай, Гомельскай, Гродзенскай, Мінскай абласцей і г. Мінска атрымалі падарункі.

Завяршылася сустрэча вялікім флэшмобам на плошчы Свабоды. Тут пасля танцавальнай праграмы разам з удзельнікамі праекта навучэнцаў мінскіх школ запусцілі ў неба дзясяткі чырных наветраных шароў-сэрцаў.

Наступная сустрэча юных краязнаўцаў адбудзецца ў «Зубраніці», дзе будучыя уганараваныя пераможцы па выніках 2015 г.

Наш кар.
Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Кнігу ўручае У. Ліпскі

На плошчы Свабоды

Сеецца дабро ў Уваравічах

Давялося мне нядаўна вандраваць па Гомельскім краі, пабачыць маляўнічыя берагі Сажа. Я трапіў у Буда-Кашалёўскі раён. А ў гарадскім пасёлку Уваравічы мяне вельмі уразіла выступленне ўзорнага калектыву «Мілавіца».

Народныя танцы, карагоды, харэаграфічныя замалёўкі, абрадавыя дзеі, а таксама танцы народаў свету – усё атрымліваецца ў тамтэйшых артыстаў. У калектыве шэсцьдзесят чалавек – дзеці ад трох да васьмнаццаці гадоў.

Знаёмства з кіраўніком калектыву адбылося пасля канцэрта. Людміла Кабаева – апантаны харэограф, яе вочы свецяцца промнямі адданасці ўлюбёнай справе.

Калектыву ездзіць з канцэртамі па вёсках раёна, выступае на конкурсах і святах у Гомелі, не раз былі ў сталіцы, займалі вядучыя месцы ў спаборніцтвах па

танцах. Цяпер артысты рыхтуюць праграму да юбілею роднага пасёлка.

Л. Кабаеву і яе калектыву падтрымліваюць старшыня сельскага Савета Наталля Кісялёва, дырэктар цэнтра творчасці Ірына Зыблева, старшыня ветэранскай арганізацыі Любоў Родава.

Гледачы заўсёды чакаюць іх канцэрт, бо яны ўпрыгожваюць жыццё, радуецца людзей, выхоўваюць любоў да роднага краю.

Мікола КОТАЎ,
фалькларыст,
пазаштатны карэспандэнт
«Краязнаўчай газеты»

Лёс Міхася Лойкі склаўся так, што да нядаўняга часу яго імя было практычна невядомае. Між тым, у 1920 – 1930-я гады па падручніках гэтага беларускага эканаміста, географа і матэматыка вучыліся і дарослыя, і дзеці.

Міхась Фёдаравіч нарадзіўся 1 лістапада 1892 года ў мястэчку Ярэмічы (цяпер Карэліцкі раён). Хто ведае, як склаўся б жыццё сялянскага хлопца ў той дарэвалюцыйны час, калі б у пачатку мінулага стагоддзя не падаўся ён на пошукі лепшай долі ў Пецярбург, калі б прага да ведаў не прывяла яго ў 1912 годзе на агульнаадукацыйныя курсы А. Чарняева, скончыўшы якія, ён звязаў свой лёс з народнай асветай. Ад настаўніка пачатковых класаў да загадчыка Бюро беларускіх секцыяў Наркамсветы РСФСР, прадстаўніка Наркамсветы БССР пры Наркамсвеце РСФСР, а затым загадчыка кафедры і дэкана ў вышэйшых школах – такім быў імклівы шлях будучага вучонага на імя народнай асветы.

У пачатку 1920-х гадоў М. Лойка вучыўся ў Маскоўскім інстытуце народнай гаспадаркі. А з 1924-га выкладаў географію ў беларускім сектары Камуністычнага ўніверсітэта нацыянальных меншасцяў Захаду.

У той час у Маскве вучылася шмат выхадцаў з Беларусі, якія ехалі ў расійскую сталіцу набыць веды, каб потым аддаць іх на карысць Бацькаўшчыны. Знаходзячыся ў Маскве, маладыя людзі не гублялі духоўнай сувязі з культурай свайго народа. Гэта было магчыма дзякуючы беларускаму зямляцтву, якое існавала ў сталіцы.

На старонках газеты «Савецкая Беларусь» за 1924 год ёсць звесткі пра дзейнасць гэтага зямляцтва, у склад якога ўваходзіла тады больш за тысячу чалавек. Яно наладжвала агульныя сходкі, дзе студэнты маглі паслухаць лекцыі пра стан эканомікі і культуры Беларусі, арганізавала гурткі, у якіх сабралі зямляцтва праходзілі курс беларусазнаўства, вучылі гісторыю і эканоміку сельскай гаспадаркі Беларусі. Акрамя таго, у вышэйшых навучальных установах наладжваліся беларускія вечары, якія прыносілі карысць тым, хто быў мала знаёмы з беларускай культурай. У гэты ж час у Маскве дзейнічала беларуская тэатральная студыя, дзе вялася падрыхтоўка нацыянальных кадараў, якія пасля заканчэння вучобы вярнуліся ў Беларусь і стварылі ў Віцебску Другі беларускі дзяржаўны тэатр. Пазней гэты тэатр стаў назіць імя Якуба Коласа. На яго сцэне шмат гадоў прапа-

ваў выдатны майстар беларускай сцэны, народны артыст БССР і СССР Аляксандр Ільінскі, які нарадзіўся ў Міры. Вядомымі пспехамі карысталіся таксама выступленні беларускага хору, арганізаванага ў Маскве Міколам Равенскім. Першае яго выступленне адбылося ў маі 1924 года ў Камуністычным універсітэце нацыянальных меншасцяў Захаду, дзе ў той час працаваў М. Лойка. Безумоўна, выкладчык гэтай навучальнай установы не мог не

былі развіваць эканоміку, навуку і культуру Беларусі. Невыпадкова ўжо тады, у 1924 годзе, М. Лойка быў абраны правядзейным членам Інстытута беларускай культуры ў Мінску. Заснаваны ў 1922 годзе, Інбелкульт працаваў да 1929 года, да пераўтварэння яго ў Акадэмію навук Беларусі.

Ішчэ знаходзячыся ў Маскве, М. Лойка стварыў падручнік для школьнай «Першыя крокі ў матэматыцы». Кніга выйшла ў 1924 годзе на беларускай

Каля вытокаў беларускай навукі

М. Лойка з сынам Арцёмам
(фота 1920-х гадоў)

прысутнічаць на беларускім вечары, наладжаным Белсектарам для студэнтаў ўніверсітэта і беларускага зямляцтва ў Маскве, не мог не пабачыць арганізаваную да гэтага вечара выставу беларускага друку (заўважу, што беларускія студэнты выдавалі ў той час часопісы «Чырвоны шлях» і «Змаганне»), не мог не захапляцца выступленнем беларускага хору і іграй артыстаў у драме Васіля Гарбацэвіча «Чырвоныя кветкі Беларусі».

Такім чынам, беларускае зямляцтва ў Маскве рыхтавала эліту беларускай культуры, спецыялістаў, якія павінны

маве, а ў наступным годзе была перавыдадзена.

У 1926 годзе наш зямляк вярнуўся ў Беларусь. У пачатку 1930-х Міхась Фёдаравіч працаваў той падручнік матэматыкі, які выйшаў раней, напісаў яго другую частку і выдаў у Мінску з дадаткамі і папраўкамі. Адначасова ў Дзяржаўным выдавецтве Беларусі ўбачыў свет яго новы падручнік – «Матэматыка (працоўная кніга)». Матэрыял у падручніку размеркаваны па тэмах, блізкіх і зразумелых дзецям. Каб зацікавіць школьнікаў прадметам, аўтар выкарыстоўваў матэматычныя гульні, задачы жарты і загадкі. Ён звяртаецца да настаўнікаў з просьбай дасылаць яму карысныя заўвагі, якія дазваляць зрабіць падручнік больш дасканалым.

У пачатку 1930-х гадоў вучоны працягваў плёна працаваць, ствараў новыя кнігі. Так, у 1930 годзе ў Беларускай дзяржаўнай выдавецтве выходзіць яго падручнік «Беларуская ССР у задачах. Рабочая кніга па матэматыцы» і «Наш калгас. Рабочая кніга па матэматыцы», у 1931 годзе – «Рабочая кніга па матэматыцы», у 1932-м – «Матэматычны задачнік».

У 1931 годзе ў Беларускай АН быў арганізаваны Інстытут эканомікі. Загадчыкам кафедры эканамічнай географіі ў гэтым інстытуце быў прызначаны М. Лойка. Неўзабаве ён стаў вучоным сакратаром, а затым намеснікам дырэктара Інстытута эканомікі. Пазней узначаліў кафедру эканамічнай географіі Мінскага педінстытута. У 1935 годзе стаў дэканам географічнага факультэта гэтай навучальнай установы. У 1930-я гады ўбачылі свет яго навуковыя працы і падручнікі па географіі: «Географія (фізічная і па-

літычная карта свету)», створаны вучоным разам з Т. Езавітам, А. Сакольчыкам і інш.

Знойдзены мною дакументы сведчаць, што ў ліпені 1934 года Народны камісарыят асветы БССР камандзіраваў загадчыка кафедры географіі Вышэйшага педагагічнага інстытута прафесара М. Лойку ў якасці кіраўніка навуковай экспедыцыі настаўнікаў-географіў у Ленінград, Мурманск, Хібінагорск (так да 1934 года называўся горад Кіраў). Дарога назад павінна была прайсці па Беламорска-Балтыйскім канале. Роля кіраўніка была давераная нашаму зямляку.

У працолах пасаджэнняў Празідыума АН БССР захаваліся звесткі аб тым, што ў 1934 годзе Цэнтральнае бюро краязнаўства Масквы звярталася з просьбай выслаць ім фізічную карту БССР пад рэдакцыяй М. Лойкі.

Інарэшце, дакументы сведчаць, што М. Лойка ўваходзіў у склад рэдакцыйнай калегіі па выданні «Валікага атласа БССР», адкуль быў выведзены пастановай Празідыума АН БССР 7 красавіка 1936 года. І невыпадкова: над галавой вучонага ўжо згусліліся хмары. Ішчэ ў 1935 годзе ён быў абвінавачаны ў «нацыянал-дэмакратызме» і выключаны з партыі. У снежні 1936 года М. Лойку арыштавалі, а 23 верасня 1937 года прыгаварылі да вышэйшай меры пакарання. 28 верасня прыгавор быў выкананы. Так, у 45-гадовым узросце, загінуў адзін з таленавітых беларускіх вучоных, які стаяў каля вытокаў беларускай навукі.

Засталіся жыць у Мінску жонка вучонага Антаніна Фадзееўна, якая працавала ўрачом псіхіятрычнай клінікі, і тры яго сыны – 17-гадовы Юрый, 11-гадовы Арцём і 7-гадовы Раман.

А. Лойка прыклаў шмат намаганняў, каб дзеці выраслі і атрымалі адукацыю. Юрый стаў кандыдатам тэхнічных навук, Раман, як і маці, скончыў медыцынскі інстытут і таксама стаў навукоўцам. А Арцём перад вайной вучыўся ў тэхнікуме сувязі, пасля вайны жыў у Бельгіі, дзе працаваў шахцёрам, у Мінск вярнуўся ў 1957 годзе.

Сынёй М. Лойкі ўжо няма ў жыццях. Яшчэ раней намерла Антаніна Фадзееўна, заслужаны ўрач Беларускай ССР, якая ў час вайны прымала ўдзел у дзейнасці мінскага падполля. У 1957 годзе Антаніна Фадзееўна дабілася перагляду справы мужа, і ён быў пасмротна рэабілітаваны. Але імя яго на доўгія гады было забытае. Цяпер яго вяртаецца да нас.

Святлана КОШУР

«*Варвара Грэцкая як з'ява беларускай народнай культуры*» (Гомель: Барк, 2015.) – унікальная кніга, у якой упершыню ў беларускай фалькларыстыцы ад адной асобы быў запісаны фактычна ўвесь фальклорна-этнаграфічны комплекс населенага пункта. Супрацоўнік Веткаўскага музея стараабрадніцтва і беларускіх традыцый імя Ф.Р. Шклярава Генадзь Лапацін правёў шмат сустрэчаў з Варварай Аляксандраўнай, 1925 года нараджэння, ураджэнкай пасёлка Амяльное Веткаўскага раёна, і з 2005 па пачатак 2014 года занатаваў ад яе вялікую колькасць тэкстаў традыцыйнай культуры. Гэта песні календарнага і сямейна-набытовага цыклаў, лірычныя, дзіцячыя, рэкруцкія, жартоўныя, сіроцкія, прыпеўкі, апісанні звычайяў і абрадаў, прадпісанні, забароны, былічкі, легенды, прыкметы, павер'і. У выданні захаваны дзяляктныя асаблівасці маўлення Варвары Аляксандраўнай, што дапамагае перадаць мясцовыя традыцыі і яе стаўленне да іх, а таксама індывідуальнае светаўспрыманне, характар і шмат іншага. Уражвае і захоплівае колькасць ведаў В. Грэцкай. Яна памятае столькі звычайяў, абрадаў, павер'яў, песняў, што ў іх сапраўды адлюстравалася душа народа, яго калектыўная памяць.

Прапануем чытачам «Краязнаўчай газеты» ўрываек з кнігі «Варвара Грэцкая як з'ява беларускай народнай культуры».

Выканаўца тэкстаў народных песень як асоба

Лёс Варвары Аляксандраўнай Грэцкай – прыклад таго, як творчая асоба здольна адбыцца і рэалізавацца ў асобна ўзятым калектыве носьбітаў традыцыйнай культуры – у калектыве, у якім яе ўсведамлялі «пясенніцай». Слова «пясенніца» ў вышэйшай ступені выразна вызначае тое месца, якое яна займала ў гэтым калектыве. Не менш цікавымі, чым яе этнаграфічна-фальклорныя веды, падаюцца яе рэплікі, апаведы, разважаныя пра песні, абрады, звычаі, традыцыі – пра тое, што звычайна цікавіць этнографію, фалькларыстаў, культуролагаў. Яе слухным заўвагам і думкам можна давяраць. Яе меркаванні – гэта меркаванні асобы, якая прайшла шлях у народнай культуры ад дзіцячага, непасрэднага да свядомага ўдзелу ў актах традыцыі (песнях, абрадах, святах) чалавека, выхаванага традыцыяй. Дзякуючы песням яна стала асобай. Разрозненны і рассыпаны

з даўніх часоў веды перадаваліся з пакалення ў пакаленне, і дзякуючы гэтай кнізе народнае багацце захавецца і прыродзе ў спадчыну нашчадкаў. Варта сказаць вялікі дзякуй Г. Лапаціну за праведзеную агромністую даследчую працу.

Кніга будзе карыснай фалькларыстам, этнографам, краязнаўцам і мовазнаўцам, а таксама ўсім, хто цікавіцца беларускай народнай культурай.

Алесь САЧАНКА

Пашанцавала ёй у тым, што яе «натуральныя» схільнасці супалі з інтарэсамі грамадства. Яе песні натуральна ўпісаліся ў прастору народнага календара і ў прастору абрадаў сямейна-побывавага круга, дзякуючы чаму заўсёды былі актуальнымі і запатрабаванымі. Яе рэпертуар уключае практычна ўвесь комплекс тэкстаў традыцыйнай культуры Амяльнага, і без усякай нацяжкі можна казаць, што яе духоўныя інтарэсы супадаюць з яе асноўнымі заняткамі:

«Старыныя песні на прызнікі. На лобы прызнікі песня ё. Я ўзяла пра ляночык: «Парос ляночык...» І сыпнула хрэшчыкам лёну, семяна».

«Баба... Які прызнік... Яна ўжо будзя сядзец, ці прядзе, ці тчэ, і ціхонька прядзе песню. Перва Богу памоліцца, устану ўрання, тады ўжо гаворы: «Дзеўкі, сёдни ж нада туютую песню прапець». А нам ета на руку».

Любоў да народнай песні дапамагла выстаяць яе ўнутраным схільнасцям ва ўмовах непрымання гэтай песні афіцыйнай ідэалогіяй. Варвара Аляксандраўна добра памятае школьныя зборы, на якіх дзецям забаранялі хадзіць у «шчодры», памятае ператрусы, якія ў пошуках «рэлігійных яек» праводзіліся ў класах на наступны дзень пасля Вялікадня.

«Настаўнікі ругаліся... Ці мы ім казалі... Яны пыталі... Мы ідом гуртам і згаварымся з хлопцамі: «Хадзілі вы па шчодрах?» Хлопцы: «Не, у нас ніхто не хадзіў. Хадзілі толькі большыя дзеўкі, каторыя ў школу ня ходзяць, большыя, а мы не хадзілі» – «А можа, к родзічам хадзілі?» – «Не. Мы нікуды не хадзілі. Нам баба і матка дала шчадёр дома, пірагоў смякла». [А калі б даведаліся, што хадзілі?] Ругаліся бы, сабралі школьныя сабралі, усі класы, пяты, шосты, сёмы... А так адзін з адным: «Хадзілі?» – «Хадзілі!».

«Учыцілка прыходзя: «Хто з яйцамі прышоў?» Ну, усі ж маўчаць, хто прынёс, хто не прынёс – да ўсі ж прыносілі. Хлопцы – тыя хітрыя, схаваюць у калошы, завязваюць аборкай унізу, а мы куды схаваім? Яна ў сумках паглядзіць: «Січас жа ідзі выкінь! Рылігі папрыносілі сюда! Рылігіозныя яйца».

«Толькі штоб пелі школьныя... Штоб у класе ня пелі... А на пераменах, дак у нас адзін іграў, Юр-

чынка Васіль з Марозаўкі, ён класна іграў, ён запяе старынную песню... Толькі не ў класе, а на вуліцу выдуць...».

Зразумела, што ў гэтых умовах многія з яе аднагодкаў выраслі людзьмі, для якіх народная культура не ўяўляе ніякай каштоўнасці: «Казала Пашка, успамянаю песні, а яна гаворы: «А я хоць і ўспомню, думаю: ну яе к чорту! Ета калісяшная! Яна ужо не ў модзе». А я шчэ моду дзяржу калісяшняю».

«Я гаварю Марусі Вулічэвай пра цябе: «Мы падружыліся з ім. Ужо, як ціпер не прыходзя, дак і скушна мне». Яна гаворы: «Барохло ўсякая сабрая, а ціпер па цілівізару пяюць». А я гаварю: «А я прагаварю свае песні. Я во етыя песні... А і знаю іх, но я іх не хочу пець. Я ж запяю, дак ён і рот разявія і слухая, як я пяю»».

Варвара Аляксандраўна вельмі спадзяецца, што яе песні будучы жыць і пасля яе смерці. Яна верыць, што яны змогуць кагосьці чаму-небудзь навучыць, знайсці ў чыёй-небудзь душы водгук:

«Я з душы песні пазвалівала. Што ў мне на душэ было, песні якія, ты запісаў. Усе! У пуць ты іх праізвадзеш ці кініш, як будзіш з работы іціць... Вот ані ў мне на душэ былі, я іх знала, а ціпер ты... Можна, яшчэ які найдзіцца, пачытай ці што-нібудзь...».

«Пачытай мае ўсе песні, і німа такіх херовых песні, а якую не пачанеш, дак ума набярэшся. Яны ўсі талковыя».

«Найшоўся чалавек добры, пасабіраў мае песні. Патаму што я ўсе калісь казалася, пяю сама сабе... І сядзім: «Давайці-ка пець, бабы! А то памрэм, і ўсе наша памрэ». Ціпер ужо новыя пяюць песні па радзіву разныя. Ад старынушкі атышлі... А во найшоўся такі, і я прыпуціла песні. [Што значыць: прыпуціла?] Ну, як табе сказаць... Гаворыць: «Прыпуціла». К парядку, што яны... Можна, яшчэ хто прачытае».

Самыя вялікія паэты, такія, як Гарацый, Ламаносаў, Дзяржавін, Пушкін, Бродскі, пісалі выніковыя вершы з назвай «Помнік».

Па-свойму пра гэта сказала і Варвара Аляксандраўна Грэцкая: «З душы іх усе зняла, мне і добра, што я людзям як падарак падала».

Запісаў
Генадзь ЛАПАЦІН

Варвара Грэцкая і Генадзь Лапацін (2005 г.)

Ад традыцыйнай культуры — да сям’і

Цягам апошніх стагоддзяў нашае грамадства сур’ёзна змянілася, што не магло не паўплываць на сям’ю. Нярэдка можна пачуць, што сям’я цяпер знаходзіцца ў стане крызісу, калі не ў поўным заняпадзе. Гэта пацвярджае трывожная статыстыка разводаў, нізкая нараджальнасць і інш. Красамоўным сведчаннем з’яўляюцца і настроі ў грамадстве: нават да ідэі стварэння сям’і нашыя сучаснікі, асабліва маладыя людзі, ставяцца даволі неадназначна. І сапраўды, яшчэ якія пяцьдзесят гадоў таму перад большасцю людзей нават не ўзнікала пытаньня, ствараць сям’ю ці не, гэта было ледзьве не абавязковым этапам жыцця. Сёння ж сям’я ўжо не ўспрымаецца як базавая каштоўнасць, а моладзь часта ўвогуле не бачыць сябе ў ролі мужа, жонкі, бацькі ці маці, знаходзячы ў жыцці іншыя прыярытэты.

Але ж і ў наш супярэчлівы час шмат хто ў пэўны момант адчувае патрэбу звязаць сваё жыццё з іншым чалавекам. Здраецца такое па-рознаму, а хтосьці прыходзіць да гэтага праз захапленне традыцыйнай культурай.

Тут няма нічога дзіўнага, бо ў традыцыйным грамадстве сям’я была неад’емнай часткай жыцця чалавека. Гэта адлюстравана ў народнай культуры: можна ўзгадаць, што ў спеўным фальклоры вялікі пласт складаюць вясельныя песні. Варта ўспомніць і пра песні-кальханкі, якія сустракаюцца ў культуры бадай што кожнага народа, у тым ліку і ў беларусаў. Вось і здраецца, што, вывучаючы традыцыйную культурную спадчыну, чалавек міжволі праграмуе сябе на стварэнне ўласнай сям’і.

Апрача таго, калі паглыбляюцца ў вывучэнне традыцыйнай культуры, хочацца захаваць тое, што пакуль яшчэ не забыта і не згублена. Але ці магчымае нейкае захаванне, калі гэтыя веды ды ўменні няма каму перадаць? На жаль, чалавечае жыццё не вечнае, і каб традыцыя не перапынілася са смерцю яе носьбітаў, патрэбныя спадкаемцы. Імі і становяцца дзеці.

Не варта таксама забываць, што этнаграфічны рух (прынамсі, у Мінску) гуртуе блізкіх па духу людзей. Таму традыцыйную культуру можна разглядаць як моцны аб’яднальны фактар, бо яна спрыяе знаёмству і збліжэнню людзей, і, само сабою, узнікненню ўзаемных сімпатыяў. Так, на майёй памяці былі два выпадкі, калі пабраліся шлюбам удзельнікі танцавальнай суполкі гурта «Guda».

Важна адзначыць, што традыцыйная культура аб’ядноўвае людзей не толькі таму, што ўваходзіць у сферу іх агульных інтарэсаў, але і таму, што наладжванне сацыяльнага ўзаемадзеяння паміж людзьмі — адна з найважнейшых функцыяў народнай культуры. Да

прыкладу, вялікае значэнне ў традыцыйным грамадстве меў такі від мастацтва, як танец, і менавіта на танцах нярэдка знаёміліся хлопцы і дзяўчаты. Думаю, што ў гэтай якасці народны танец не згубіў сваёй актуальнасці і цяпер. Нямала людзей пазнаёмілася дзякуючы танцавальным вечарынам, якія час ад часу ладзяцца разнастайнымі этнаспулкамі. Напрыканцы восені на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта пры арганізацыйным удзеле кафедры фізічнага выхавання і спорту такую вечарыну правяла танцавальная суполка гурта «Guda» (кіраўнік Вікторыя Міхно, этнахарэограф Мікола Козенка).

На заканчэнне скажу, што, калі чалавек пачынае цікавіцца традыцыйнай культурай, змяняецца яго светапогляд, густы, лад жыцця, з’яўляюцца новыя сябры і знаёмыя. Калі ж гэты змены звязаныя яшчэ і са стварэннем сям’і, яны перадвызначаюць усё яго далейшае жыццё.

*Зміцер ГУД,
удзельнік фальклорнай
суполкі «Guda»*

Пра чорнае, белае — у святочныя дні

Паводле добрай і шматгадовай традыцыі, якая існуе ў мінскай бібліятэцы № 3 імя Уладзіміра Малякоўскага, што знаходзіцца ў мікрараёне Шабаны, 10 студзеня адбылося тэатральнае святкаванне Хрыстовых Народзінаў. На свята былі запрошаныя вучні і настаўнікі сярэдніх школ, вучні надзельнай школы Свята-Нікольскай праваслаўнай царквы, яе прыхаджане, жыхары мікрараёна і чытачы бібліятэкі.

У праграму былі ўключаныя іспэцніроўка паводле казкі «Жыццё чорнага і белага колеру», байка «Слон і Моська» ў новай рэдакцыі і тэатральная сустрэча Дзеда Мароза і Снягуркі з гледачамі. Артыстамі сталі дзеці надзельнай школы Свята-Нікольскай праваслаўнай царквы, іх бацькі і прыхаджане гэтага храма.

У чытальнай зале бібліятэкі грала музыка. У дзяцей і дарослых быў уз-

нёслы настрой. Свята адкрыла бібліятэкар Таццяна Жогаль. Потым выступіла Святлана Бялецкая — паэтка, актыўны чытач бібліятэкі, сябра паэтычнага аб’яднання «Слова» пры бібліятэцы, аўтар п’есаў і рэжысёр-пастаноўшчык сустрэчаў на Хрыстовы Народзіны.

П’еса-казка распавядае пра сям’ю: бацькі працавітныя і добрыя, усё робяць, каб у іх былі ўзаемныя згода і любоў. У іх тры дачкі: дзве вучацца ў школе, трэцяя наведвае дзіцячы садок. Але раптам у сям’ю наляцела Зло. Яно нясе людзям гнеў, хлусню, жорсткасць. І дарослыя, і дзеці разам аб’ядналіся, згуртаваліся і дружна, рашуча прагналі Зло. У іх сям’і зноў усталяваліся дабрныя, любоў, духоўнасць, сумленне, радасць, мір і шчасце.

У п’есе «Жыццё чорнага і белага колеру» прыняла ўдзел сям’я праваслаўных вернікаў Кахно (бацька Андрэй, маці Кацярына, дочки Карына, Дар’я, Альбіна), а таксама іх адзінаверцы-прыхаджане (Тамара грала Зло, Ірына — Чорны колер, Святлана — Белы колер). Артысты дапамаглі гледачам зразумець шлях да святла, светлай будучыні. Дэвіз гэтага дзейства быў такі: «Дзе ёсць любоў і паміж людзьмі, там ёсць духоўнасць, там ёсць вера ў Бога, там Мір і там няма вайны».

У байцы «Слон і Мось-

Сцэна з п’есы «Жыццё чорнага і белага колеру»

ка» прыйшоў пацыент Слон да доктара Моські. У Слана ўсё баліць. Ніякія лекі яму ўжо не дапамагаюць — колькі ён іх перапіў, а ніякай палёгкі няма. І доктар Моська даў параду — лячы суставы народнымі сродкамі: прыкладвай кампрэсы, рабі націранні, ужывай мёд, пі адвары і настоі з гаючых зёлак. Праз некаторы час прыйшоў Слон да доктара Моські вясёлы і шчаслівы. Дапамаглі парады! У гэтай байцы такі дар: «Будзь хваробе гаспадар. Калі доктар даў параду, будзь ты ёй заўсёды рады».

Затым дарослыя і дзеці пачалі дружна запрашаць Дзеда Мароза. Ціхенька адчыняюцца дзверы і ў залу ўваходзіць Дзед Мароз (Андрэй) са Снягуркай (Карына). Прысутныя ўважліва слухалі вершы і песні, якія выконвалі дзеці. Нават дарослыя дружна і зладжана спявалі калядкі. А потым усе пусціліся ў вясёлы карагод вакол навагодняй елкі. У канцы ж Дзед Мароз запрасіў усіх разам сфатаграфавана на памяць.

*Анатоль ВАЛІХАНОВІЧ, чытач бібліятэкі,
Таццяна ЖОГАЛЬ,
супрацоўніца бібліятэкі № 3 г. Мінска*

Святлана Бялецкая

«Пінская шляхта» на шведскай зямлі

Дзе б за мяжой ні бываў, стараўся сустрэцца з тамтэйшымі беларусамі. Такія сустрэчы ў мяне адбываліся і ў Польшчы (Шчэцін), ва Украіне (Ялта), у ЗША (Мемфіс), Італіі (Рым), Літве (Вільня) і іншых краях. Вось і пры канцы 2015 года лёс закінуў мяне разам з жонкай Рымай Віктараўнай у Стакгольм (Швецыя). Ужо там выкарыстаў сваё знаёмства з доктарам гістарычных навук, нашым земляком Андрэем Катлерчуком – сталым жыхаром шведскай сталіцы, каб сустрэцца з землякамі-беларусамі.

А. Катлерчук прапанаваў прыйсці да іх на рэпетыцыю драматычнага аматарскага калектыву, які рыхтуе пастаноўку спектакля па матывах «Пінскай шляхты» Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. З радасцю мы з жонкай далі згоду на сустрэчу, тым больш што ведалі ўжо пра гэты самадзейны драмгурток з папярэдніх публікацыяў у беларускай прэсе (у тым ліку і ў «Краязнаўчай газеце»), аб яшчэ адным іх спектаклі ў Стакгольме. Летась стаггольмскія беларусы прэзентавалі Купалавых «Тутэйшых».

29 снежня мы і завіталі да землякоў-артыстаў. Нас з усёй беларускай шчырасцю сустрэ-

калі дуніна-марцінкевічаўскія героі: станы прыстаў Кручкоў – Павел Галушка, Ціхон Пратасавіцкі – Андрэй Катлярчук, яго дачка Марыся – Ірына Азаранка, Іван Ціхай-Ліпскі – Сяргей Андросенка, яго сын Грышка – Дзмітрый Сялюк, Харытон Куторга – Алекс Мельнікаў, дзясяцікі – Аляксей Кулік, а таксама Галя Краснянская ды іншыя. Сустрэкалі цудоўнаю беларускаю моваю, у адрозненне ад артыстаў беларускіх тэатраў – моваю як на сцэне, так і паза ёю. Сядзелі мы ў цэнтры Стакгольма, слухалі фарс-вадзэль нашага класіка, і так хацелася разам з дзеючымі асобамі выканаць якую-небудзь, хаця б маленькую ролю з гэтай п'есы.

Няпроста нашым «шведам» увасобіць задуманае. Патрэбныя грошы: і на элементарныя дэкарацыі, і на касцюмерыю. Праўда, як казаў А. Катлярчук, трохі дапамагла шведская дзяржава. Збольшага ж усё неабходнае робіцца сваімі рукамі. А часу засталася мала: прэм'ера прызначаная на 17 студзеня гэтага года.

Паабяцаўшы, што «Краязнаўчая газета» будзе і надалей трымаць сувязь з гуртком беларусаў Стакгольма, мы развіталіся з землякамі. На памяць застаўся агульны фотаздымак. Вось такія мы – беларусы Стакгольма.

Фота на памяць

Сцэна са спектакля (17 студзеня 2016 г.)

Уладзімір
ТІМЦ

Прадаўжальнікі традыцыяў

Хто ніколі не згіне

Музеі беларускага народнага мастацтва, што ў вёсцы Раўбічы Мінскага раёна, прайшло закрыццё выстаўкі івянецкай керамікі. Пра яе адкрыццё мы распавядалі на старонках выдання. Нагадаем, што яна працавала тут з сярэдзіны восені мінулага года, былі прадстаўленыя творы пяці аўтараў з краю, шырока вядомыя сваімі ганчарнымі і керамічнымі традыцыямі. За два месяцы выстаўку наведвалі прыкладна 1500 чалавек, прыежджалі і самі, і ў складзе турыстычных груп. А найбольш цікавай кераміка была дзецяй.

На закрыццё завіталі два майстры – Алег Раманоўскі і Алег Капуста. І прывезлі з са-

хвілінаў – і новы выраб гатовы. Гатовы падсохнуць ды праз дзень-другі патрапіць на абпальванне, каб служыць людзям. Дарэчы, і аздабленне вырабы маюць адметнае, івянецкае – ангоб і фляндроўка. Гэта калі адмысловаю калароваю глінаю робіцца малюнак (зазвычай лініі вакол посуду, а потым спецыяльнай пласцінкаю з зубцамі на іх робяцца хвалі).

жучы, сядячы за ганчарны круг, я нічога не задумвала. Вынік жа мне вельмі спадабаўся». У яе сям'і ёсць мара з часам таксама пачаць займацца ганчарствам, керамікай, прыдаць круг. Жанчына вельмі любіць керамічныя вырабы, многае засталася ў спадчыну ад бабулі; муж падтрымлівае зацікаўленне.

Урэшце, варта даць слова майстру. А. Капуста родам з Івянца, гадоў 25 за кругам. Улюбёныя вырабы – гаршкі, збанкі, падабаецца рабіць фляндроўку, маляваць на кераміцы. Жонка Ірына, як і муж, працуе ў доме творчасці. «Я не надта люблю рабіць ручкі – жонку прашу, у яе добра атрымліваюцца», – распавядае Алег Канстанцінавіч. Дачцэ і двум сынам падабаецца рамяство бацькоў, але пастаянна гэтым не займаюцца. Пытаюся, ці магчыма ўвогуле кераміцы, ганчарству «перабіць» зацікаўленне сучаснай моладзі, дзяцей камп'ютарамі ды найноўшымі гаджэтамі.

– Магчыма! – перакананы суразмоўца. – Толькі варта даць, можа, большае фінансаванне. Мы скарыстоўваем не сваю гліну, а набываем на заводзе; таму я не магу дзецяй даць матэрыялаў столькі, каб хапіла на розныя спробы і памылкі... А ўвогуле ж, усё залежыць ад чалавека. Дарэчы, вучыць даводзілася мне не толькі дзяцей, але і дарослых.

А. Раманоўскі – кераміст і мастак. Апошнія 15 гадоў (да пенсіі) працаваў дырэктарам Івянецкага музея традыцыйнай культуры, які, дарэчы, сам і стварыў на базе музея Дзержынскага. Пад час працы ў студыі выяўленчага мастацтва яго цікавіла і дэкаратыўна-ўжытковы мастацтва, і разьба па дрэве. Алег Фядосавіч узяў за аснову менавіта народныя традыцыі; пад час заняткаў скарыстоўваў народную педагогіку.

Ён жа некалі задумаў адрадыць традыцыйную івянецкую цацку-свістулку.

– Калі я пачаў праводзіць заняткі ў школе, – згадвае А. Раманоўскі, – гэта быў канец 1970-х, наведвалі блізу ста чалавек. І ўвесь час, пакуль працаваў, прыходзіла на заняткі шмат дзяцей. Тут трэба разумець, што з вялікай колькасці не ўсе станавіліся майстрамі, абіралі рамяство за прафесіяю. Але яны для сябе займаліся. А сем, восьм чалавек з сотні станавіліся майстрамі, якія і сёння працягваюць займацца керамікай. Некалі ў

мяне вучыўся Юра Чараповіч, сёння ён мае сваю майстэрню, вырабы выстаўлены і на гэтай выстаўцы – «Паляванне на дзіка ў XVIII ст.», «Каралева Марыя-Антуанета». Жонка А. Капусты хадзіла ў маю студыю і цяпер займаецца керамікай, лепкай. У Івянцы цяпер восьм ганчарняў. А самае галоўнае, што школа івянецкай керамікі не загнула – рамяство, творчасць на генным узроўні, у крыві. І многія (я ў тым ліку) з'яўляюцца членамі Беларускага саюза мастацтваў народнай творчасці. Ёсць тыя, хто працуюць за межамі Беларусі, выстаўляюць ды прадаюць там свае працы. Як кажуць: хто жыве на гліне, той ніколі не згіне.

Уладзімір ПУЧЫНСКІ,
фота аўтара

А. Краўчанка

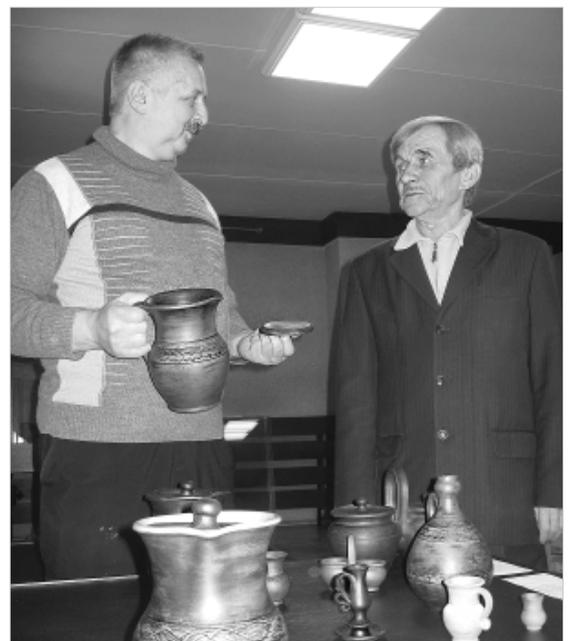

А. Шаўрова

бою ганчарны круг. Так што кожны, хто завітаў у музей, мог далучыцца да чарадзейства стварэння прадметаў з гліны. І нехта скарыстаўся такой магчымасцю. А напачатку дырэктар установы Дар'я Ільніч пазнаёміла з гасцямі, распавядаю пра традыцыйнае ганчарства. А пра тое, як з простага камяка гліны нараджаецца або такі неабходны посуд, або твор мастацтва, або забаўка, распавядаў А. Капуста. І не проста распавядаў. Прама на вачах з'яўляліся глянк, ваза... Толькі быў выбарформны камяк, а ўжо пад рукамі ганчара з'явілася высокая гладкая ваза, за некалькі імгненняў яна стала прысаджыстым кубачкам, потым пачала паўнець, з'явілася горла, што пачало вузець... І ўсё гэта – стадыя вырабу глянца. Некалькі

Далей прыйшоў час смелых, час спробаў, памылак і адоленняў. Першым быў Алег Краўчанка. Хлопчык пад чуйным кіраўніцтвам і пры дапамозе А. Капусты вырабіў сваю першую керамічную вазу. І не бяды, што пакуль часцічком даводзілася звяртацца па дапамогу, што патрабавалася шмат сілаў сціснуць гліну, што дзесьці здрыганулася рука. Першы выраб на тое і першы.

А Людміла Шаўрова з Раўбічаў была ў захапленні: «Адчуванне неверагоднае – цеплыня прыроднага матэрыялу, уражанні, што нельга параўнаць з працаю з тым жа пластылінам. Яна надзвычай жывая, падаецца рукам. З глінаю не вельмі проста працаваць. І дзіва нейкае, калі з таіх далоняў вырастае выраб. Шчыра ка-

А. Капуста і А. Раманоўскі

Цэнтр літаратурнага жыцця

Мы распавядалі раней, што напрыканцы мінулага года Адам Мальдзіс наведваў Ільянскую сярэднюю школу імя А.А. Грымаця, дзе сустракаўся з вучнямі і настаўнікамі, пазнаёміўся са школьнымі народнымі музеямі «Ільянскія далягляды» і «Вілейшчына літаратурная». Пазней ён адзначыў, што Ілья – цэнтр літаратурнага жыцця. Такое яшчэ ніхто ніколі не казаў і нідзе не пісаў.

На падставе чаго Адам Восінавіч зрабіў гэтую выснову?

Вядома ж і найперш, ён узяў пад увагу тое, што ў нас ёсць музей «Вілейшчына літаратурная», і гэта – вельмі важная акалічнасць. Сапраўды, якая яшчэ вёска ў Беларусі, ды і мала які горад, могуць пахваліцца сваімі літаратурнымі музеямі?

Музей у Ільі працуе паспяхова ў плане збірання матэрыялаў і дэманстрацыі іх наведнікам, праводзіць рэгулярныя сустрэчы як з мясцовымі пісьменнікамі, так і з тымі, хто прыязджае з Вілейкі, Маладзечна, Мінска ды іншых мясцінаў. Тут праходзяць прэзентацыі новых кніг, адзначаюцца памятныя падзеі і даты, тут займаюцца даследчай працай. Кіруе музеем клапатлівая спадарыня, настаўніца беларускай мовы і літаратуры Роза Шэрая. Яна і сама добра піша, выдала дзве кніжкі, цяпер рыхтуе да друку зборнік вершаў.

Другая важная акалічнасць тая, што ў Ільі здаўна жылі і працавалі (або тут нарадзіліся ці вучыліся) тыя, хто потым прысвяціў сабе літаратурнай дзейнасці. Гэта Іліер Менашэ, Змітрок Бядуля,

Святаслаў Коўш, Эмілія Кунавіч, Альфонс Петрашкевіч, Ян Тукала, Казімір Талкановіч, Леаніла Міцько, Станіслаў Ляшквіч, Уладзімір Ляшквіч, Алесь Салавей, Іван Лашутка, Уладзімір

Папковіч, Іван Вараўка, Генрых Кутас, Іван Кудраўцаў, Кацярына Варславан, Аляксандр Шыла, Марыя Варанец (Каспяровіч) і Наталля Варанец, Міхаіл Кучко, Марына Найдзіч.

І Пётра Сыч мае дачыненне да Ільі, хаця ён і не жыў, і не вучыўся тут, але неаднойчы наведваўся ў мястэчка, а потым згадваў яго на чужыне ў вершах і публікацыях.

І вельмі важна, што і цяпер у Ільі ды наваколлі жыць і працуюць тыя, хто займаецца літаратурнай дзейнасцю. Сярод іх Леанід Левановіч, Мікола Кутас, Галіна Кутас, Аксана Ярашонак, Роза Шэрая, Ігар Юшко, Міхась Пастэрнак, Тамара Пунінская, Галіна Буркевіч, аўтар гэтых радкоў, а такса-

Адам Мальдзіс у гасцях у Ільі

Марозная небяспека

Пад час моцных маразоў (а цяпер акурат яны і стаяць на дварэ) вельмі лёгка атрымаць абмарожанні рознай ступені. А паколькі сіноптыкі лічаць, што маразы могуць зацягнуцца, нагадаем, як пры абмарожанні можна дапамагчы чалавеку да прыезду ўрача.

Першае, што варта зрабіць, – абараніць ад уздзеяння нізкіх тэмператураў, пачаць паступова саграваць пацярпелага. Спачатку трэба аднавіць кровазварот у абмарожанай частцы цела. Важна не дапусціць хуткага сагравання паверхніх скур у пашкоджаным участку: праграванне глыбокіх слаёў адбываецца больш марудна, у іх слаба аднаўляецца крываток, з-за гэтага жыўленне верхніх слаёў скуры не нармалізуецца, і яны гінуць. Менавіта таму пры абмарожаннях нельга прымяняць гарачыя ванны, сагравацца гарачым паветрам, наадварот: пашкоджаныя часткі цела трэба засцерагаць ад цягла, накладваючы шарсцяную або ватна-марлеву павязку. Яна павінна закрываць абмарожаныя часткі скуры, пакуль пашкоджаная частка цела не сагрэецца. Таксама не зашкодзіць выпіць гарачага салодкага чаю.

Дзяніс ПРОЦЬКА,
начальнік ЦРАНСа г. Мінска

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 2

Уздойж: 3. Пружаны. 8. Устаў. 9. Байка. 10. Джэрэм. 13. Лада. 14. Украіна. 15. Баку. 18. Бегін. 19. Мінск. 21. Алан. 22. Альберт. 25. Жыта. 27. Сяліба. 29. Сямён. 30. Быкаў. 31. Снежань.
Уперак: 1. Купала. 2. Час. 4. Рыжык. 5. Нёман. 6. Пан. 7. Бабруйск. 11. Аднагодак. 12. Намінацыя. 16. Пінск. 17. Шамір. 18. Беларусь. 20. Кадаўб. 23. Ласун. 24. Рабін. 26. Лёс. 28. Шыр.

Мікола Кутас з жонкай Галінай

А колькі важных і карысных артыкулаў надрукавала ў розных выданнях, у тым ліку ў часопісе «Беларуская мова і літаратура», Святлана Язерская – выпускніца Ільянскай СШ! З задавальненнем адзначым і настаўніцу англійскай мовы Алесю Сесораву. Яна цяпер перакладае з англійскай мовы на беларускую кнігу «Ілія», выдадзеную ў Ізраілі тымі ільянцамі, якія жылі ў мястэчку да вайны, і тымі нямногімі, хто ацалеў тут у час вайны.

Нарэшце, трэба назваць і нашага Міхала Клеафаса Агінскага, які, як вядома, таксама займаўся літаратурнай творчасцю. Ён меў у Ільі маэнтак, а мястэчка і многія навакольных вёскі былі яго ўласнасцю.

Дадамо, што сёння ў сельскай Ільянскай школе з боку настаўнікаў прыкладаюцца намаганні па далучэнні вучняў да літаратурнай дзейнасці. Іх вучаць гэтаму не толькі на ўроках, але і ў гуртках. У нас выдаецца газета «Далягляд», дзе вучні змяшчаюць свае творы. Літаратурныя вучнёўскія працы выходзяць у выглядзе невялікіх выданняў: «Мая першая кніжка», «Ільянскія перазвоны», «Куфэрачак»; выпускаюцца і асобныя кніжачкі. І ўсе гэтыя выданні захоўваюцца ў школьных музеях, іх можа пачытаць кожны ахвочы.

Апошнім часам актывізаваліся і мясцовыя бібліятэкі: сельская, аграрнага каледжа, школьная. Пры іх працуюць

Аксана Ярашонак

Алесь Сіва

літаратурныя гурткі для навучэнцаў і ўсіх, хто цікавіцца літаратурай.

Але будзем шчырымі. Калі Ілья з'яўляецца цэнтрам літаратурнага жыцця, і тут ёсць шыкоўны літаратурны музей, то чаму яшчэ не выдадзена кніга «Вілейшчына літаратурная» (пры тым, што першапачатковы яе варыянт ужо дайно падрыхтаваны Р. Шэрай)? І чаму ўсё яшчэ не ўсталяваныя ў нас памятныя знакі ў гонар нашых вядомых пісьменнікаў І. Менашэ, Змітрака Бядулі, Алеся Салаўя, А. Петрашкевіча, Э. Кунавіч і многіх іншых?

«Ілья – цэнтр літаратурнага жыцця», – упэўнена скажаў сусветна вядомы вучоны, які сам напісаў шмат кніг і з'яўляецца сябрам Саюза беларускіх пісьменнікаў. І ён – не памыліўся.

Уладзімір КАЖАМЯКА,
м. Ілья Вілейскага раёна

Студзень

27 – Куляшова Валяціна Аркадзьеўна (1936, Мінск), літаратуразнаўца, перакладчык – 80 гадоў з дня нараджэння.

27 – Няфёд Уладзімір Іванавіч (1916, Расія – 1999), тэатразнаўца, педагог, пісьменнік, член-карэспандэнт НАН Беларусі, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1966), тэатральнай прэміі імя Кандрата Крапівы (1992), узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны» – 100 гадоў з дня нараджэння.

28 – Юзаф Дашчынскі (1781, Вільня – 1844), піяніст, кампазітар, дырыжор, педагог – 235 гадоў з дня нараджэння.

28 – Іванюскі Уладзімір Іванавіч (1936, Мінск – 1987), артыст оперы, заслужаны артыст Беларусі – 80 гадоў з дня нараджэння.

28 – Сапега Пётр Павел (1701, Германія – 1771), дзяржаўны дзеяч ВКЛ – 315 гадоў з дня нараджэння.

29 – Аляксандр Брукнер (1856, Украіна – 1939), польскі філолаг-славіст і літваніст, літаратуразнаўца, гісторык культуры, у працах якога шмат звестак па культуры ВКЛ, правадзейны член Польскай, Пражскай і Белградскай АН, замежны член-карэспандэнт Пекарбургскай АН – 160 гадоў з дня нараджэння.

29 – Шэлег Вольга Міхайлаўна (1931, Стаўбцоўскі р-н – 1965), мовазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1971) – 85 гадоў з дня нараджэння.

30 – Казанцаў Барыс Дзмітрыевіч (1926, Расія – 1995), спявак, заслужаны артыст Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

30 – Шамякін Іван Пятровіч (1921, Добрушскі р-н – 2004), народны пісьменнік Беларусі, дзяржаўны і грамадскі дзеяч, акадэмік НАН Беларусі, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР (1951), Літаратурнай прэміі Беларусі імя Якуба Коласа (1959), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1968, 1982), Літаратурнай прэміі Міністэрства абароны СССР (1978), Прэміі Саюзнай Дзяржавы Беларусі і Расіі (2002), імя якога названая вуліца ў Мінску, Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт, – 95 гадоў з дня нараджэння.

31 – Купава Мікалай Мікалаевіч (1946, Орша), жывапісец, графік, аўтар працаў у станковай і кніжнай графіцы, эксплібрысе ў тэхніцы лінарыту, акварэлі, літаграфіі, педагог – 70 гадоў з дня нараджэння.

Веліч Радзімы

Аўтар гэтай песні нарадзіўся на Случчыне. У вайну выехаў з Беларусі. Жыў за мяжой. Кожны пшыры беларус да самай смерці сумуе і тужыць па Радзіме. Самае дарагое і велічнае бачыцца лепш за ўсё здалёку. Вось і гэты верш Янкі Золака пра Беларусь, якую ён назыве маці. У кожнага з нас, апрача роднай маці, ёсць яшчэ адна маці – наша краіна, з яе мовай і культурай, з яе прыродай і гісторыяй. Як жа можна забыць іх?!

Гэты верш спадабаўся журналісту Сымону Струменскаму. Яму на памяць прыйшла блізкая гімнічная мелодыя песні «Нёман». Змяніўшы яе мелодыю ў адпаведнасці з тэкстам верша «Маці мая – Беларусь», атрымаў новую песню. Спачатку выканаў яе перад сваёй сям'ёй. Пахвалілі. Праз год праспяваў перад настаўнікамі і суседзямі, і яны паралілі напісаць ноты да яе, бо мелодыя можа забыцца. Нядаўна ён зайшоў у Цэнтр беларускай мовы, літаратуры і культуры, і там паклаў песню на ноты. Друкуецца ўпершыню.

Маці мая – Беларусь

Словы Янкі Золака*
Музыка Сымона Струменскага

*Белая, светлая, чыстая,
Мой галасісты жайрук!
Ты – мая доля вячэстая,
Маці мая – Беларусь**.*
*Летняя залевая купаная, –
Першага снегу бялей.
Толькі адна ты каханая,
Цэлага свету мілей.
Свежай расою абмытая,
Многа ты зведала і скрух.
Сынам сваім не забытая
Маці мая – Беларусь.
Доля твая не заледзяла –
Ты яшчэ ўбачыш зару,
Светлая, чыстая, белая
Маці мая – Беларусь!*

1985 г.

* Янка Золак (Антон Даніловіч) нарадзіўся 1 лістапада 1912 года на Случчыне ў вёсцы Лучнікі. Памёр 30 снежня 2000 года ў ЗША.

** Апошнія 2 радкі кожнай строфы песні паўтараюцца.

Маці мая - Беларусь

Бе - ла - я, све - тла - я, чы - ста - я, мой га - ла - сі - сты жаў - рук!

Ты ма - я до - ля вя - чы - ста - я, ма - ці ма - я Бе - ла - русь.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

НОРМА ЛІТАРАТУРНАЯ – прынятыя ў грамадска-маўленчай практыцы адукаваных людзей правылы ўзорнага вымаўлення, адпаведнага словаўжывання, выкарыстання граматычных і інш. моўных сродкаў. Гэта галоўнае паняцце літаратурнай мовы і культуры мовы, адна з найважнейшых умоваў стабільнасці, адзінаства літаратурнай нацыянальнай мовы – асновы шматвекавой нацыянальнай літаратуры. Яна складаецца ў выніку сацыяльна-гістарычнага адбору моўных элементаў, што існуюць, ствараюцца або бяруцца з пасіўнага запasu мінутага. Як катэгорыя гістарычная, норма літаратурная ў пэўнай меры ўстойлівая, стабільная, што з'яўляецца асновай яе функцыянавання, і адначасова зменлівая, што вынікае з самой прыроды мовы як з'явы сацыяльнай, што знаходзіцца ў пастаянным развіцці разам з тварцом і носьбітам роднай мовы – грамадствам.

Паняцце мае ўнутрымоўны і пазамоўны характарыстыкі. Асноўная пазамоўная характарыстыка – сацыяльная абумоўленасць, паколькі ў паняцце норма літаратурная кожная гістарычная эпоха ўносіць свой змест. У класавым грамадстве яна знаходзіцца пад уздзеяннем класавых стасункаў і мае ярка выражаную сацыяльную афарбоўку. Цягам

XX ст. літаратурная мова ўпершыню стала прыналежнасцю ўсяго народа. Асноўная ўнутрымоўная характарыстыка нормы літаратурнай – яе сувязь з тэмай і структурай мовы. У адпаведнасці з рознымі ўзроўнямі мовы вылучаюцца фанетычная, лексічная, марфалагічная і сінтаксічная нормы. Для пісьмовага маўлення існуюць арфаграфічныя нормы – сістэма правілаў, што рэгламентуе адзіную перадачу гукавой мовы на пісьме, і пунктуацыйныя нормы – сістэма правілаў выкарыстання знакаў прыпынку. Для вуснага маўлення існуюць арфаэпічныя нормы – сістэма правілаў, што рэгламентуе адзінае вымаўленне. На розных узроўнях мовы ступень устойлівасці нормы літаратурнай, яе звязанасці з сістэмай і структурай розная. У фанетычнай сістэме цалкам вызначае норму літаратурную (напр., у беларускай мове вымаўленне «а» пасля мяккіх зычных), што стварае паняцце ўзору, ідэалу правільнага вымаўлення. У галіне лексікі пераважае зместоўны бок: правільнасць, дакладнасць і стылістычная апраўданасць слова.

Для адлюстравання і стабілізацыі сістэмы моўных сродкаў розных функцыянальных стыляў мовы існуе стылістычная норма, паколькі ў кожнай развітой мове паралельна існуюць стылістычныя варыянты моўных сродкаў [параўн.:

«размяшчэнне» – «дыскацыя» (нарук. стыль); «спецыяліст» – «спец» (размоўны стыль)]. Адрозніваюцца нормы літаратурныя абавязковыя (імператыўныя) і не строга абавязковыя (дыспазітыўныя). Парушэнне імператыўных нормаў расцэнюецца як слабае, кепскае валоданне мовай (парушэнні па прыналежнасці да граматычнага роду, скланення, спражэння і інш.). Дыспазітыўныя нормы дапускаюць стылістычна адметныя або нейтральныя варыянты («вяроўка» – «шворка», «вонкавы» – «знадворны» – «надворны» – «знешні», «правіл» – «правілаў», «ночы» – «начы»), што звычайна звязаныя з развіццём нормы літаратурнай і з'яўляюцца пераходнымі ступенямі ад састарэлай да новай, служаць сродкам уніфікацыі або, наадварот, стылістычнага адрознення моўных элементаў.

Фармаванне нормы літаратурнай сучаснай беларускай мовы звязанае з развіццём самой мовы. Пашырэнне грамадскіх і культурных функцый беларускай мовы ў Вялікім Княстве Літоўскім, а таксама ўзаемадзеянне беларускай мовы гэтага перыяду з царкоўнаславянскай, украінскай, рускай, літоўскай, польскай і цюркскімі мовамі садзейнічалі ўдасканаленню граматычнай структуры і слоўнікавага складу, фармаванню лексічных і граматычных нормаў. У набліжэнні літаратурнай нормы да жывой народнай мовы значны ўнёсак зрабілі Ф. Скарына, С. Будны, В. Цяпінскі, Л. Зізані, М. Смарыцкі, Л. Карповіч, А. Філіповіч і інш. З 2-й пал. XVII ст. амаль поўнасцю страчанае перамясціліся пісьмовых традыцыяў і нормы літаратурнай у развіцці беларускай мовы, якая блізу двух стагоддзяў

была змушаная бытаваць пераважна ў дыялектнай форме.

Нацыянальна-вызвольны рух і рост нацыянальнай самасвядомасці беларусаў прывялі да ўзнікнення новай беларускай літаратурнай мовы. Найбольш значную ролю ў становленні нормы новай беларускай літаратурнай мовы адыгралі пісьменнікі В. Дунін-Марцінкевіч і Ф. Багушэвіч, аўтары анімічных вершаў і гутарак, паэмаў «Энеіды навыварат» і «Тарас на Парнасе», К. Каліноўскі, паэт Янка Лучына і інш. Характэрныя асаблівасці новай беларускай мовы – яе народна-дыялектная аснова, якая звязана з сувязь з пісьмова-моўнай традыцыяй і літаратурнай нормаю папярэдніх стагоддзяў, поўная свабода ад царкоўнаславянскага. У гэты перыяд выпрацоўка адзіных арфаграфічных, граматычных і лексічных нормаў стрымлівалася выкарыстаннем дзвюх графічных сістэмаў (пацінкі польскай мадыфікацыі і кірыліцы рускага варыянта). Негатыўным сацыяльным фактарам станавіліся нормы былога тое, што фармаванне літаратурнай мовы праходзіла ва ўмовах нацыянальнага і сацыяльнага прыгнёту. У літаратурнай беларускай мове XIX ст. не было сталых арфаграфічных, граматычных і лексічных нормаў, адуствічалі такія прыкметы, як стылістычная дыферэнцыяцыя, агульнаабавязковасць і прыдатнасць для розных мэтаў зносінаў. Новы этап у становленні нормы літаратурнай звязаны з рэвалюцыяй 1905 – 1907 гг., са з'яўленнем легальных беларускіх выдавецтваў і друкаваных перыядычных органаў.

(Заканчэнне артыкула ў наступным нумары)